

thuis taal en schooltaal

Op de Brusselse VUB hadden op 4 en 5 maart de Derde Sociolinguïstendagen plaats. De VON was daar aanwezig als spreker en als luisteraar.

De eerste dag was volledig gewijd aan de dialect- en standaardtaalproblematiek in het onderwijs. Over wat daar verteld is, willen we hier enkele indrukken brengen, vooral omdat er nogal wat dingen verteld werden waar de VON vanuit haar visie op taal en onderwijs erg gevoelig voor is.

NEDERLAND

Het begon met een uiteenzetting van A. Hagen uit Nijmegen, die een breed beeld ophing van hoe het nu met deze problematiek in Nederland gesteld is. In Nederland is men sedert de lager-onderwijswet uit 1920 aandacht gaan schenken aan de streektaalen en het Fries op school. Bij de taalkundigen is er langzamerhand begrip gegroeid voor het feit dat een taal eigenlijk veel variëteiten kent. Het oude begrip Algemeen Beschaafd Nederlands heeft afgedaan en is vervangen door het begrip standaardtaal.

De sociolinguïstiek is wellicht nog het meest onder de aandacht gekomen door het Kerkrade-project¹. Daarnaast zijn er zich tal van groepen en mensen met de problematiek gaan bezighouden : de ACLO-Moedertaal, de Stichting Leerplanontwikkeling, de vakdidactici en hun handboeken, de VON². Het genootschap Onze Taal is overgestapt van de taalzuivering naar de bevordering van aangepast, doelmatig taalgebruik. Terloops stellen we vast dat in de Vlaamse tegenhanger van dat genootschap, de VAN (Vereniging Algemeen Nederland, vroeger : VBO) met haar tijdschrift Nederlands van NU (vroeger : Nu nog) een evolutie in dezelfde richting merkbaar is.

Slotom : in Nederland is men gekomen tot een veel grotere

tolerantie van variatie in de taal; nu accepteert men ook in de standaardtaal elementen uit de dialecten.

Jan Sturm en Hans van Tuijl lieten zien hoe verschillende visies op moedertaalonderwijs samenhangen met de moraal van een tijd. In de geschiedenis kan je die visies achtereenvolgens karakteriseren met de steekwoorden : godsdienstig, rationalistisch, nationalistisch, technokratisch, en emancipatorisch.

In aansluiting daarbij gaven Sturm en Van Tuijl hun motivering voor het feit dat men nu in de Kerkraadse lagere scholen doelbewust het plaatselijke dialect in de klas toelaat. Verder vinden zij dat er in de lagere school plaats moet zijn voor dialectbeschouwing, als een biezondere vorm van taalbeschouwing. Daar hebben ze drie doelen mee : (1) de kinderen interessante kennis bezorgen over een verschijnsel waarmee ze dagelijks te maken hebben; (2) bijdragen tot het wegnemen van naïeve vooroordelen ("volkslinguïstiek") over taalgebruik en dialect; (3) kunstmatige belemmeringen en vooroordelen bij kinderen tegenover hun eigen moedertaal of thuistaal wegnemen.

Uit de filmopnamen in verschillende Kerkraadse klassen, die de tweede dag geprojecteerd werden, bleek duidelijk dat je in de klas een heel andere interactie kunt krijgen en een veel grotere deelname aan het klasgebeuren, als de kinderen hun eigen moedertaal mogen spreken. Het is daarbij natuurlijk niet de bedoeling dat ze dialect zouden gaan leren. Deze kinderen hebben later, in het voortgezet onderwijs, overigens helemaal geen problemen met de standaardtaal, zo vertelde A. Hagen ons tussendoor nog.

VLAANDEREN

Over hoe het met de dialect- en standaardproblematiek in Vlaanderen staat, waren er vier bijdragen.

De visie van het beleid, dat wil zeggen de rijksinspecties, werd geschetst door de heer J.J. Dambre, inspecteur-generaal en nu adjunct-kabinetschef van Onderwijs.

Het trof ons dat de heer Dambre erover klaagde dat de inspecteurs uit het Rijksonderwijs geen tijd hebben om zich degelijk diepgaand bezig te houden met en zich in te werken in de problematiek, en dat ze geen tijd hebben om er onderzoek over te doen.

De visie van het beleid op de problematiek was/is duidelijk geïnspireerd door de toestanden in Vlaanderen van vóór de taalwetten van 1932. Het beleid is er altijd van uitgegaan dat er in Vlaanderen een bijzondere achterstands-situatie bestond (en bestaat !), en heeft daarom altijd sterk een politiek gevoerd, gericht op de verspreiding van het ABN, van de "keurige, verzorgde taal zonder storende dialect- of andere fouten". Deze visie op de problematiek is als zodanig al in de tijd tussen de twee wereldoorlogen verwoord door Kamiel Huysmans. In 1947 heeft H.J. De Vos beklemtoond dat alle leerkrachten moedertaalleerkrachten zijn. De officiële leerplannen, bijvoorbeeld die van het VSO, noemen het bevorderen van een algemeen bruikbaar Nederlands als een van de grote doelstellingen. In een recente omzendbrief (1981) vroeg secretaris-generaal ROOSE nog dat de leraren de lokale fouten zouden detecteren, en dat ze de (ergelijkste) fouten zouden bestrijden.

Verder vroeg de heer Dambre zich nog af of het beleid wel consequent ingespeeld heeft op de factoren die de verwezenlijking van de doelstellingen van het beleid (bevordering van het algemeen verzorgd Nederlands) aantasten of ombuigen. Hij meende dat men zo vlug mogelijk werk moest maken van een nieuw soort lerarenopleiding, met een degelijke vakopleiding met verdieping van vakbeheersing én taalbeheersing. De toekomstige leraren zouden inzicht moeten krijgen in wat in een jeugdpsyche leeft, en dat voor alle kinderen, tot de kinderen van de gastarbeiders toe. Hij zei ook dat men om vlotter mens te zijn moet aansluiten bij de taalontwikkeling en het taalgebruik van de leerlingen. Als kritische noot daarbij wil ik erop wijzen dat men de term "aansluiten" op erg verschillende manieren kan

invullen !

Het zal niemand verbazen dat er een grote kloof bleek te bestaan tussen de visie van het beleid op de problematiek en de onderwijsrealiteit zoals die in drie verschillende lezingen beschreven werd.

Piet Van de Craen (VUB) heeft in een Antwerpse volksschool in Sint-Andries onderzoek gedaan. Hij zag drie redenen die het gebruik van dialect door de leerkracht in de klas bevorderen. Er zijn allereerst de grappige situaties; ten tweede is er het soort van interactie (bv. sterk directief of anders); ten derde is er de bestraffende situatie, waar de leerkracht ook als vanzelf naar het dialect overschakelt. Verder meende Piet Van de Craen dat kinderen moeite hebben om het dialect taalbeschouwelijk te bekijken.

Als directeur van een Antwerpse lagere school vertelde Jan Janssens (ook actief in de VON) een en ander aan concrete persoonlijke ervaringen met directie, inspectie, collega's, ouders, kinderen enz. Hij dacht dat spreken over dialect in de school in 1982 een even groot taboe is als spreken over seksuele voorlichting tien jaar geleden. Veel onderwijzers blijken dialect of een kunstmatig schoon-Vlaams te spreken hoewel ze denken Algemeen Nederlands te spreken. Uit zijn ervaringen sprak verder de nauwe band die er bestaat tussen keuze van een bepaalde taalvariëteit en het soort van omgang dat je met leerlingen hebt of wilt hebben.

En tenslotte spraken de drie mensen van het BTK-project van de VON : Rita Rymenas, Fred Stroobants en Martine Verbruggen.

Zij hebben in drie basisscholen (Antwerpen, Schelle en Gooreind-Wuustwezel) drie klassen geobserveerd op het punt van het taalgebruik van leerlingen en leerkrachten in formele en informale situaties, op het punt van de graad van tolerantie van leerkrachten tegenover niet standaardtaal, en op het punt van de dialectinterferenties in de standaardtaal van de leerlingen.

Eenvoudigweg zou je kunnen zeggen dat men zich niet moet afvragen of het dialect, of substandaardtaal, in het onderwijs ingevoerd zouden moeten mogen worden : het is duidelijk dat ze er gewoon zijn !

Bij meer informele lesmomenten switchen leerkrachten en leerlingen zeer spontaan naar niet-standaardvariëteiten. De leerkrachten zijn duidelijk tolerant tegenover het taalgebruik van hun leerlingen, maar ze zijn het zich vaak niet bewust. Welke taalvariëteit een leerkracht zelf hanteert hangt kennelijk samen met het soort van interactie : frontaal lesgeven tegenover meer gemoedelijke omgangsvormen. Daarnaast stelden zij grote verschillen vast tussen leerkrachten, tussen scholen, en tussen stad en buiten. Hun onderzoek betrof scholen binnen de Antwerpse invloedssfeer. Men mag van hieruit niet over heel Vlaanderen generaliseren.

DISCUSSIE

De discussie met de verschillende sprekers, die de dag afsloot was erg interessant.

Er werd gewezen op structurele verschillen tussen het Nederlandse en het Vlaamse onderwijs : wij hebben centraal opgelegde leerplannen, en we hebben een invloedrijke inspectie; dat hebben ze in Nederland niet. De heer Dambre zei dat de getuigenissen uit de reële klassituaties hem een ander beeld hadden geschetst dan hij voordien had. In de discussie kwam sterk naar voren dat heel veel leerkrachten bij ons met het gevoel zitten dat tolerantie tegenover niet-standaardtaalvarieteiten niet "mag". Een aanwezige lerares zei dat ze bang was, en wel naar aanleiding van de opmerking dat de inspectie geen tolerantie kon dulden. Ze was bang, samen met al die jonge mensen die proberen een goed contact met hun leerlingen te hebben en daarom wel taaltolerant zijn. De leerplannen lijken te suggereren dat zoiets niet mag. En wat moest ze doen als een inspecteur haar (of anderen) op grond van die taaltolerantie niet zou willen benoemen ?

Daartegenover zei de heer Dambre dat hij die inspecteur wel eens een beurt zou willen geven. Hij vond dat men de vrees moest laten varen. Hij beklemtoonde dat de interactie met de leerlingen, het hebben van een goede relatie met hen, het motiveren van de leerlingen op de eerste plaats moeten komen, en dat leerkrachten daarom niet hoeven te vrezen voor inspectie. Hij meende trouwens dat de inspectie niet repressief optreedt tegenover niet-standaardtaalgebruik in het onderwijs. Het spreekt vanzelf dat wij als VON deze houding van het beleid toejuichen.

Ook werd de vraag gesteld of het beleid zijn standpunt zou aanpassen aan resultaten van het wetenschappelijk onderzoek over taaltolerantie in de klas. Het antwoord van de heer Dambre op deze vraag was voorzichtig, en wat ontwijkend : in ieder geval had hij ernstige twijfels. Tenslotte werd er door Nederlandse sociolinguïsten op gewezen dat men in Vlaanderen ook een grotere variatiebreedte van de standaardtaal zal moeten accepteren, iets wat in Nederland een verworvenheid is. Daardoor alleen al zal de dialect-standaardtaalproblematiek grotendeels ophouden een probleem te zijn.

SLOTSOM

Deze sociolinguïstendagen hebben aangetoond hoe belangrijk de sociolinguïstiek voor het onderwijs, en niet alleen het moedertaalonderwijs wel is. Het valt dan ook te betreuren dat er afgezien van de heer Dambre en van mevrouw Schrijvers van het stedelijk onderwijs Antwerpen geen enkele inspecteur aanwezig was, ook niet uit het vrij onderwijs. Ook de leerkrachten uit het rijks-onderwijs die speciaal voor deze dagen vrijgesteld waren zijn niet komen opdagen !

Voor ons was het overduidelijk dat de dialect-standaardtaalproblematiek in het onderwijs niet losgemaakt kan worden van zowel de taalvisie die men hanteert als van de onderwijsfilosofie die men aanhangt.

Dialect, standaardtaal, taalvariëteiten e.d.m. zijn abstracties, terwijl het in het onderwijs om mensen gaat met heel specifieke achtergronden, een bepaald milieu, een bepaalde sociale ideologie. Het gaat om een probleem van concrete mensen, niet om een probleem van de standaardtaal of het dialect.

Als VON vinden wij dat het beleid, en in het verlengde daarvan de leerplannen, dat veel meer in het oog zouden moeten krijgen. En van de vakwetenschap, van de sociolinguïsten, verwachten wij dat zij door zouden krijgen dat ze bij hun onderzoek niet alleen bezig zijn met theoretische problemen, met abstracties zoals bv. de "standaardisering", maar tegelijk ook met de concrete problemen van concrete mensen. Wij verwachten m.a.w. dat onze wetenschappers meer zouden denken aan de directe relevantie van hun werk voor de samenleving die hun daarvoor ook betaalt.

Fr. Daems

Noten :

1. Voor meer informatie over Kerkrade zie :
H. van Tuijl : Moedertaalonderwijs in Kerkrade. Dialectgebruik in de klas (Moer, 1980/6: 13-20)
2. Een heel invloedrijke publikatie was het boek :
Schooltaal Thuistaal (Adviescommissie voor de Leerplanontwikkeling Moedertaal, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1978).